

“OLMAK YA DA OLMAMAK, KONUŞMAK YA DA KONUŞAMAMAK”

Prof. Dr. Deniz BAYRAKDAR

Khas öğretim üyesi

Oscar ödüllü filmler üzerine yazmak genellikle beğeni tercihlerinin yansımaları oluyor. Öncelikle oyuncular, onların özel hayatları, filmin yapım süreçleri, Oscar'ın arkasındaki hikayeler bunların hepsi bu tarz eleştiri yazılarının genel eğilimi. Ben, Oscar Ödüllerini alan bu iki filmi -The King's Speech ve Black Swan'ı - seyrettikten sonra onları birbirlerinden ayırmadan "sanki bir yerde buluşuyorlar" düşüncesi ile yazmaya karar verdim.

83. Oscar Töreni'nde en iyi film ve en iyi erkek oyuncu ödülleri alan *The King's Speech* filmi tam da Lady Di ve Prens Charles'ın oğlu Williams'ın düğününe beş kala çok 'İngiliz' ve çok 'Oscar' kokan bir film benim için.

Film; baba ve oğul, mükemmeliyet ve dil, kraliyet ve İngiltere, sinema ve oyunculuk, hayat ve belagat. Diğer Oscarlı film *Black Swan* da anne ve kız, sahneye koyan (metteur en scène) ve konulan, hayat ve ölüm, ak ve kara karşıtlıkları üzerine kurulu.

Filmlerin adlarına da baktığımızda Barthesyen bir analizle hükmeden ve sözün sahibi (*The King's Speech*); melanet ve safiyet (*Black Swan*) bize hemen bu kavramların tersini düşündürüyor: "Dile hükmedemeyen kral"; "Kararması imkansız bir kuğu". Bu kavramların kökünde gezinen iki filmin bana hatırlattıkları ise *Les Enfants du Paradis*'in (Marcel Carné, 1945) özü: Hayatın bir oyun gibi oynanması, oyunun da gerçek hayatı sahnelemesi. Gerçek aşkın sahnede yaşanması, rolün asıl sokakta ve günlük hayatta yapılması; gerçek hayatta oynayanın oyuncu olmasının imkansızlığı, gerçek bir oyuncunun da hayatının bilinçaltı ve düşlerine lanetlenmişliği.

The King's Speech filminde Kral V. George'un oğulları Kral Edward (Guy Pearce) ve Kral Albert (Colin Firth) her kardeş gibi karındaş ama iki ayrı dünyaya aitler. Ayrılık ve aykırılıkları birbirlerini tamamlayacak gibi gözüktükse de, buna pek imkan

verilmiyor. Bir tarafta iki kez evlenmiş, boşanmış olduğu için kraliyet ailesine kabul edilmeyen Bayan Simpson ve Kral Edward, öte yandan kekemeliği nedeniyle toplum önüne çıkamayan ve bir Alman adı taşıyan Kral Albert.

Film "azmin elinden hiçbir şey kurtulmaz" şiarı ile ve bu şiarın güçlü, güzel ve iyi yararına kullanılması yoluyla bizi de adım adım sahnelerine içine alıyor. Konuşmanın ve dilin imkansızlığı süreçlerinde sarayı aynı Orson Welles'in *Citizen Kane* (1941) filmindeki tekinsiz Xanadu Şatosu gibi görüyoruz. Oysa konuşmada adım attıkça daha sıcak ve dar mekanlarda Kral Albert mekanın da hakimi oluyor. Bu filmlerde herkesin bir 'koç'u var, 'yol göstereni'. Kral Albert'in akıcı konuşması nedeniyle seyrettiği Hitler belgesellerini bir kenara iten, kendisi de bir kaybeden olan Lionel Logue (Geoffrey Rush) bir Avustralyalı. İngiltere'nin hegemonyası altındaki ülkelerden biri, kralın tebasından eğitimsiz bir adam, tiyatro aşkı ile yanan, ama her tiyatro seçmesinde yaşlı ve çirkin olduğu için dışarıda kalan Shakespeare hayranı, çekirdekten yetişme konuşma terapisti.

Kralın mekanları saray, Lionel'ın mekanları ve nesnelere ise *Delicatessen* (Marc Caro/Jean- Pierre Jeunet, 1991) filmindeki gibi koyuluklara inilen bir asansör, duvarları sürreel bir tablo gibi gözükken yarı ev, yarı muayenehane. Sarayın aydınlatmasına kontrast Rembrandt aydınlatması, Caravaggio (Derek Jarman, 1986) filmi özeninde eskitilmiş duvarlar.

83. Oscar Ödülleri'ni alan filmlerin adlarına da baktığımızda Barthesyen bir analizle hükmeden ve sözün sahibi (*The King's Speech*-Zoraki Kral); melanet ve safiyet (*Black Swan*-Siyah Kuğu) bize hemen bu kavramların tersini düşündürüyor: "Dile hükmedemeyen kral"; "Kararması imkansız bir kuğu".

Kral Albert, ağız dolusu çakıl taşı ile konuşma tedavileri gibi sonuçsuz girişimlerden sonra, karısının önyak olduğu konuşma terapisti Lionel'in inine ve onun dilinin vatanına ayak basıyor. İlk ders sınıfsal ayrımın yok edilmesi, kral ve Lionel'in adlarında eşitlenmesi ve hakimiyetin aşamalarla 'dile' sahip olana geçmesi (Lionel) bir anlamda dilin egemenliğinin göçerilmesi.

Bu önemli. Çünkü kralın kekemeliğinin altında yatan nedenler; babasının aşırı baskısı, ağabeyinin onun bu engelini alaya alması, saralı kardeşinin küçük yaşta ölümü ve karısının onu neredeyse bunaltan aşırı ilgisi. Kral Albert'in 'dilinin sökülmesi' radyo yayınında İngiltere'nin Almanya'ya karşı savaş açtığını içinden lanet ederek dillendirdiği anda gerçekleşiyor.

Böylece vazgeçemediği dul eşi Bayan Simpson nedeniyle kral ünvanını kardeşine bırakmak zorunda kalan Kral Edward'ın, ve babaları Kral V. George'un gölgesi Kral Albert'in üzerinden kalkıyor. Zaman zaman Lionel'a "Ben kral oğluyum, kral kardeşiyim, kralım, sen hiç birşeydin, sadece bir Avustralyalısın" dese de, ona "Bertie" diye hitap eden 'konuşma doktoru'ndan vazgeçmiyor. Churchill'in "ben de dil engelinden muzdaribim" sözlerinden olumlu etkilense de, başpiskopos ve hükümet üyelerinin idareyi ona bırakmalarına içten içe isyan ediyor.

Sahnede rol alamayan Lionel'in gölgesi gibi Hamlet'in ünlü tiradı "to be or not to be" (Olmak ya da olmamak) terennümünü kulakları kapalıyken bir tiyatro sanatçısı gibi okuyor ve giderek kraliyet sahnesinde devleşiyor; doktoru, dostu Lionel'ı da sonunda eksik olduğu ünvanın suçlamasından azad ederek şövalyelik ünvanı ile onurlandırılıyor. Kral Albert'in kekemeliğinin tedavisinde Mozart ve Beethoven boşuna kullanılmamış; duymadan besteleyen Beethoven ve deli dahi olarak nitelendirilen Mozart'ın müziği bedenine dile vurduğu keti çözüyor.

Darren Aranofsky'nin yönettiği Black Swan'ın başrol oyuncusu Natalie Portman de 83. Oscar Ödülleri 'En İyi Kadın Oyuncu' ödülünü kazandı. Bu rolü için gerçekten aşırı süzülün Portman gölgesi/negatifi/aksi siyah kuşu için çıkarılabilmek için epey bir uğraşılıyor, aşırı bir sanatsallık ve ayrıntılardaki şeytanlığı adına

-pek de büyük gişe hasılatlarının yönetmeni olmayan- Aranofsky de öyle.

Film 'popüler sanat filmi' olmak uğruna seyirciyi de epey hırpalıyor. Michael Haneke'nin La Pianiste'ine (2001) diyecek hiçbir sözüm yok, ama Black Swan kadın ve erkek cinslerinin bir bedende siyah ve beyaz gibi birbirini tamamlamasının zorluğu, insafsız bale yönetmeni (Vincent Cassell), canavar anne (Barbara Hershey) ve baştan çıkarıcı/özgürleştirici balerin rakibi, kuğu rolünü kaybeden ve bu yüzden bir intihara kalkışarak bir kazada ayaklarını sakat bırakan primadonna, trendeki tacizci hep birlikte düşünüldüğünde film; en az bu uzun cümle kadar yorucu ve bunaltıcı.

Yaratma ve ruhunu soymanın, açığa çıkarmanın, bilinç dışının kuytularına ulaşmanın dahisi Luis Buñuel bu uçuşun şahikası Un Chien Andalou'da (1929) gerçekleştirdi. Jean Cocteau Le sang d'un poète (1930) fiminde şairin kanını ilhamın peşinde sürreal diyarlar içinde aradı. Black Swan'da Natalie Portman siyah kuğu olmak uğruna sırtından kan/at/lar çıkartarak siyah kuğu olmaya, parmaklarını ve tırnaklarını yolarak Haneke'nin (La Pianiste) ve Chabrol'un (La Cérémonie, 1995) yarattığı Isabelle Huppert'in hastalıklı ruh haline varmaya çalışıyor.

Rüyalar ve gerçek birbirine giriyor. Ne için? Balerinin primadonna olması yolunda beyaz ve siyah kuşu canlandırması ve insana dönüşemeyen kuğunun ölümünü en iyi şekilde canlandırabilmek için.

Geri dönüp iki filme baktığımda, kraliyet ve bale sahnesini paylaşan iki filmin özü, kraliyet ve tebası, yönetmen ve yönlendirdiği izleyici, her gün katlanılan gerçeklik ile rüyanın ve de hayalin mutluluğu ve acısını paylaşan bizler; hayatın ve sinemanın hakiki oyuncuları ve seyirciler, kralın/sinemanın hükümranlığına tabi sessiz ve hareketsiz olan nesnelere için "to be or not to be, this is the question". Bu varoluşumuza işaret eden hatta kasteden soru, her filmin seyrinde konuşmadan ve kıpırdıyamadın yerimizden kendimize sorduğumuz kadim sual "Ruhunu ve dilini bedeninden azad edebilir misin? Ölüm pahasına da olsa..."

THE KING'S SPEECH (ZORAKI KRAL)

Yönetmen: Tom Hooper

Yapım: 2010

Oyuncular: Helena Bonham Carter, Colin Firth, Geoffrey Rush, Michael Gambon, Guy Pearce

Senaryo: David Seidler

Yapımcı: Lain Cannig, Peter Heslop, Emile Sherman, Iain Canning, Gareth Unwin, Simon Egan

Görüntü Yönetmeni: Danny Cohen

Müzik: Alexandre Desplat

Ödülleri:

2010 İngiliz Bağımsız Film Ödülleri: En İyi Erkek Oyuncu, En İyi Erkek ve Kadın Yardımcı Oyuncu, En İyi Senaryo ve En İyi Film

83. Oscar Ödülleri: En İyi Yönetmen, En İyi Film, En İyi Erkek Oyuncu: Colin Firth, En İyi Senaryo

BLACK SWAN (SİYAH KUĞU)

Yönetmen: Darren Aronofsky

Yapım: 2010

Oyuncular: Natalie Portman, Winona Ryder, Mila Kunis, Vincent Cassel, Sebastian Stan, Toby Hemingway, Janet Montgomery, Barbara Hershey

Senaryo (Kitap): Nassim Nicholas Taleb

Yapımcı: Darren Aronofsky, Jon Avnet, Mike Medavoy, Scott Franklin, Brad Fischer, Brian Oliver, Arnold Messer

Görüntü Yönetmeni: Matthew Libatique

Müzik: Clint Mansell

Ödülleri:

Film Eleştirmenleri Derneği: En İyi Film, En İyi Yönetmen, En İyi Kadın Oyuncu, En İyi Sinematografi

83. Oscar Ödülleri: En İyi Kadın Oyuncu